

Класифікація відповідно-відтворюючих повторів

Статтю присвячено аналізу відповідно-відтворюючих повторів. Основна увага приділяється класифікації відповідно-відтворюючих повторів з точки зору теорії актуального членування мовлення.

Ключові слова: відповідно-відтворюючі повтори, класифікація.

Одним із засобів вираження синтаксичного зв'язку реплік в сучасній англійській мові є повторення у наступній репліці тих чи інших словесних і структурно-граматичних особливостей попередньої репліки. Цей засіб зв'язку в лінгвістичній літературі звичайно називають повтором. Повтор може відбуватися на лексичному, граматичному, семантичному, лексико-синтаксичному і стилістичному рівні. Повтор не тільки скріплює частини розчленованого речення, але і сприяє введенню нових елементів у структуру. Повторення реченнєвих елементів, привернута увага читача підкреслює їх значущість, слугує важливим засобом зв'язку усередині тексту. Повтор одночасно створює свого роду "фон" чи "семантичну сітку" тексту і таким чином об'єднує його. Незважаючи на те, що є лінгвістична література, яка присвячена питанню функціонування повторів у мовленні, як у монологічному, так і діалогічному, це питання навряд чи можна вважати вивченим. Серед дослідників немає єдиної думки щодо основної функції повтору в мові.

На нашу думку, відповідно-відтворюючий повтор тісно пов'язаний з теорією актуального членування. Вчення про актуальне членування речення широко входить у лінгвістику. Крім терміна "актуальне членування", в лінгвістиці існує і ряд інших термінів для комунікативного складу речення: змістовне членування речення (Boost K., 1955), інформаційне членування речення (Иртенъева Н. Ф., 1975) і т. п. У зв'язку з вивченням актуального членування речення постають питання про його сутність і природу, його належність мові та мисленню, про місце в системі мови.

В огляді літератури зустрічаються такі варіанти для позначення членів актуального членування: "тема — рема" (Шевякова В. Е., 1980), "дане — нове" (Бабайцева В. В., 1969; Райхель Г. М., 1975), "логічний суб'єкт — логічний предикат" (Адмони В. Г., 1975), "вихідний пункт (основа)" — "ядро" (Матезіус В. О., 1967) і ряд інших. Як видно з визначень членів актуального членування, майже для всіх дослідників властивим є розподіл компонентів АЧ на дві частини. Виняток становлять Пала К. і Фірбас Я., які підходять до структури АЧ речення по-іншому і вважають за доцільне ввести тричленний поділ замість двочленного. За ступенем комунікативного динамізму Я. Фірбас поділяє всі елементи речення на тематичні, перехідні і рематичні. Темою виступає елемент, який має найменше комунікативного динамізму (КД); ремою — елемент з найбільшим КД. Проміжний елемент вважається перехідним.

У працях дослідників АЧ як двочленної структури є безсумнівна перевага в тому, що прийнятий ними сумарний розподіл висловлювання на дві частини (відоме — вихідне і нове — ядро) дозволяє охопити принципом актуального членування по суті весь склад речення, не залишаючи без визначення деякі його середні частини. Питання про інший вид членування речення, ніж синтаксичний, спеціально досліджувалося у Празькій школі структурної лінгвістики, звідки йде і сам термін "актуальне членування". Початок розробки цієї програми в суто мовному плані поклав один із засновників Празького лінгвістичного осередка В. Матезіус (1967). Згідно з концепцією В. Матезіуса, основними елементами АЧ речення є вихідний пункт висловлювання, тобто те, що відомо в даній ситуації чи легко розуміється і із чого той, хто говорить, виходить (основа), і ядро висловлювання, тобто те, що той, хто говорить, повідомляє. В. Матезіус надає великого значення вивченню порядку слів і інтонаційних засобів мови, в яких актуальне членування речення знаходить своє відображення.

Досліджуючи процес утворення речень, К. Боост (1955) поділяє речення на "утримуючу питання тему" і на "утримуючу відповідь рему" — частину речення, котра містить власне висловлювання. Це змістове членування на тему і рему, на його думку, входить у протиріччя з прагматичним членуванням речення.

На думку В. Г. Адмоні (1975), різна змістовна вага членів речення пояснюється "вираженням пізнавальної установки того, хто говорить", яка обумовлює різну побудову речення щодо інтонації і порядку слів. "Нормальна" будова речення має місце в тому випадку, коли підмет є вихідним у реченні; такі речення характеризуються прямим порядком слів. Випадки, коли вихідним виступає не підмет, а інший член речення, розглядаються як відхилення від норми, що виражається особливою інтонацією і зворотним порядком слів.

Незважаючи на те, що вивченню АЧ приділяється багато уваги вітчизняними і зарубіжними лінгвістами, питання про те, до якого рівня мовної системи слід віднести явище АЧ, залишається ще невирішеним.

У відповідності до теорії ієрархії основних синтаксичних одиниць, АЧ речення вважається категорією висловлювання (Золотова Г. А., 1973; Ковтунова И. И., 1976). Явище актуального членування широко вивчається у зв'язку з установленням співвідношень основних категорій мови і мислення. Факт близькості членування судження на суб'єкт і предмет, а висловлювання на дане і нове спонукає деяких дослідників відносити АЧ безпосередньо до області думки, тобто виводить за межі мови, аби обрати спеціальне рішення вважати АЧ одиницею логіко-граматичною. Будучи зв'язаним з лінійно-часовим засобом здійснення мови, з утворенням функціональної перспективи висловлювання і являючи собою функціональну категорію, АЧ виникає при втіленні мовної структури в мові, віддзеркалює структуру категорій мислення і визначається безпосередньо комунікативним завданням того, хто говорить (Лаптева О. А., 1976). Реальне членування реалізується за допомогою різних мовних засобів, які певним чином сигналізують про порядок компонентів теми і реми, наприклад, про порядок слів, лексичні значення, інтонацію, афікси.

Досліджуючи відповідно-відтворюючий повтор (ВВП), ми пропонуємо в якості компонентів АЧ виділити "тему", тобто те, з чого виходить той, що говорить, і "рему", тобто ту частину повідомлення, на яку той, що говорить, хоче звернути увагу слухача. Тема являє собою предмет повідомлення. Рема містить у собі основний зміст повідомлення і є комунікативним центром висловлювання. Важливість АЧ в даному випадку полягає в тому, що воно сприяє визначенню комунікативної спрямованості мови, дозволяє дослідити рух думки від відомого до невідомого, від однієї думки до іншої у процесі організації мовлення.

Повтор стає самостійною синтаксичною одиницею, отримуючи самостійний логічний наголос, змістове навантаження і інтонаційне оформлення.

Передумова, що міститься в мовному стимулі, отримує свій розвиток, узагальнення, посилення у відповідно-відтворюючому повторі (ВВП). У ВВП експліцитно виражений носій логічного предиката (рема). Логічний суб'єкт суджень (тема), який передається реченнями з ВВП, як правило, виражений імпліцитно (нуль), однак легко може бути відновлений із вихідної репліки, що відкриває діалогічну єдність з ВВП.

Тема і рема можуть бути виражені у вихідній репліці як одним словом, так і кількома словами. В останньому випадку отримуємо групу теми і групу реми. Однак в обох групах не всі слова мають однакову комунікативну вагу. Так, у групі теми звичайно одне слово виділяється більше іншого; воно виражає основний компонент цієї групи — власне тему. Частіше за все власне тема знаходиться на початку фрази і є вихідним пунктом мовлення. Ще більш рельєфно виділяється одне слово в межах реми: це завжди те слово, на яке падає логічний наголос.

Ex.: — I should like to know the rent first.

— Ah! The rent! The exact figure is not settled. (A. Christie, 1970).

Рема як комунікативний центр висловлювання обов'язково повинна бути виражена у відповідно-відтворюючому повторі, оскільки речення без реми неможливе. Тема, що позначає дане, як правило, відсутня у відповідно-відтворюючому повторі.

Ex.: — As it is, including metal work, it'll cost you eight thousand five hundred.

— Eight thousand five hundred? Why, I gave you an outside limit of eight. (J. Galsworthy, 1974).

Це так звані нерозчленовані висловлювання — висловлювання з "нулем теми". Весь склад таких повторів утворює комплексну рему і розглядається як єдине ціле.

При аналізі актуального членування ВВП необхідно враховувати його синтаксичне членування. Відношення, які існують між одиницями АЧ — "темою" і "ремою" — близькі до відношень між деякими членами речення, а саме підметом і присудком (предмет мови і те, що про нього говориться); з іншого боку, різноманітні і складні випадки перетину одиниць цих двох планів.

У випадку, коли темою слугує підмет, а ремою — присудок, за характером відношень актуальне членування відповідає синтаксичному. Якщо темою слугує присудок, а ремою — підмет, то за характером відношень актуальне членування протиставлене синтаксичному. Аналіз відповідно-відтворюючих повторів у відповідності з синтаксичним і актуальним членуванням виявив такі закономірності:

1) Підмет вихідної репліки (або його частина), який відтворюється у ВВП, частіше слугує темою висловлювання (у 59,7% випадків).

Ex.: — And Mr. Zeland has only just driven away. He waited for some time.

— Mr. Zeland? For me? (R. M. Rinehart, 1975).

2) Випадки, при яких підмет вихідної репліки, який відтворюється в ВВП, входить до складу реми висловлювання, становлять 31,2%.

Ex.: — It's Peter? There's a riot going on in George Square and Daddy's in it.

— Daddy! — He remembered suddenly. — Where's Peter? (A. Mair, 1967).

3) Зустрічаються також випадки відтворювання у ВВП групи підмета (підмет + присудок + додаток), котрі з точки зору АЧ відповідають відтворюванню теми + (частини) реми висловлювання. Такі випадки становлять 9,1%.

Ex.: — But you did tamper with the beer.

— I? Tamper with the beer? (A. Christie, 1968).

4) Відтворювання присудка (частини присудка) чи групи присудка вихідної репліки у відповідно-відтворюючому повторі у 98,5% випадків становить рему висловлювання.

Ex.: — What a coward and cad you are!

— Coward and cad! Coward and cad! Thank God I've told him!

— That's better! (J. Galsworthy, 1960).

5) Присудок вихідної репліки, що відтворюється у ВВП і слугує темою висловлювання, складає 1,5%.

Ex.: — You don't sound so low this morning, Mac.

— Don't? Well, the guys aren't knocked out as much as I thought they would be. (J. Steinbeck, 1936).

6) Додатки вихідної репліки, що відтворені у ВВП, майже завжди — 98,2% — входять до складу реми.

Ex.: — Well, we've been waiting all day. Don't you think we ought to call the police about it?

— The police! If it's God's will, the police can't prevent it. (C. Brand, 1965).

7) Обставини (місця, часу, причини і т. п.) мовного стимулу, що відтворені у ВВП, завжди входять до складу реми висловлювання.

— He's gone! I left him here.

— Here! Then he must have climbed down ... (B. Shaw, 1935).

8) Відтворені у ВВП означення вихідної репліки, як правило, входять до складу реми висловлювання, що складає 99,1%.

— You were afraid of being distroyal to your husband.

— Distroyal! He thought it was high treason of me to write to you at all!

(Modern English Plais, 1966).

Проаналізувавши певний обсяг відповідно-відтворюючих повторів, ми виявили, що у ВВП можуть відтворюватися як рема, так і тема, а також тема + рема вихідної репліки.

Найбільш частотним є відтворення у ВВП реми мовного стимулу, що становить 80% від усіх відповідно-відтворюючих повторів. Як правило, у ВВП відтворюється лише частина реми (якщо сама рема складається більш ніж з одного слова). Це пов'язано з загальною тенденцією до відтворення у ВВП одного елемента вихідної репліки або її частини.

Серед дослідників немає єдиної думки про чітку класифікацію функцій відповідно-відтворюючого повтору в сучасному англійському діалогічному мовленні. Розглянувши більше трьох тисяч реалізацій відповідно-відтворюючого повтору в діалогічному мовленні, ми пропонуємо таку класифікацію функцій ВВП: 1) функція синтаксичної організації діалогічного мовлення; 2) функція логіко-емфатичного виділення; 3) функція розвитку функціональної перспективи висловлювання; 4) експресивно-стилістична функція і функція емоціональної дії.

Дані функції ВВП взаємопов'язані та взаємозумовлені. Повтор на будь-якому мовному рівні є поліфункціональним і виконує декілька названих функцій у конкретній реалізації.

У процесі комунікації важко обійтися без повторення слів, їх форм і утворених від них інших слів, оскільки використання їх пов'язане зі структурою організації мови. Важливість відповідно-відтворюючого повтору полягає в тому, що він є виразником актуального (змістовного) членування мовлення.

О. І. Yeremenok

CLASSIFICATION OF RESPONSE-REPRODUCTIVE REPETITIONS

The article deals with the analysis of response — reproductive repetitions. General attention is focused on the classification of response-reproductive repetitions from the theory of actual dividing point of view.

Key words: response-reproductive repetitions, classification.

О. И. Еременок

КЛАССИФИКАЦИЯ ОТВЕТНО-ВОСПРОИЗВОДЯЩИХ ПОВТОРОВ

Статья посвящена анализу ответно-воспроизводящих повторов в английском языке. Основное внимание сконцентрировано на классификации ответно-воспроизводящих повторов с точки зрения теории актуального членения.

Ключевые слова: ответно-воспроизводящие повторы, классификация, синтаксис, английский язык.